

JIŘÍ BRYM—MARIE GARTOVÁ

RUSKÁ PŘEDLOŽKA „ВНЕ“ V UŽITÍ ODLIŠNÉM OD ČEŠTINY

Některá hesla v rusko-českých slovnících (i velkých, jako jsou např. *Velký rusko-český slovník*, Praha 1952—1964, nebo *Rusko-český slovník/Русско-чешский словарь*, Praha—Moskva 1978) mají z hlediska uživatele jisté nedostatky, a to zejména: 1. chybějí v nich některé typy českých protějšků (někdy celkem lehce zjistitelné při četbě v originále, např. *вне дома* — *venku*); 2. nebývá dostatečně příklady ozřejmena nebo vůbec zachycena kontextová či situační podmíněnost českých protějšků — případy, kdy tatáž konstrukce nebo tentýž typ konstrukcí může mít za určitých okolností jen jeden český protějšek, kdežto za jiných okolností určitou kombinaci více protějšků; 3. holá vypreparovaná response bez příkladů ne vždy poskytuje uživateli jistotu, že se hodí pro to, co hledá. Pro některá slovníková hesla, zvláště pro často užívaná slova, k nimž patří i předložky, jsou tedy nezbytné doplňkové pomůcky. I jednotlivec může četbou v originále a vypisováním zajímavých jevů během několika let získat slušnou sumu informací, které slovníky a jiné základní studijní pomůcky neskýtají. Kolektivy vysokoškolských rusistických pracovišť mají, zvláště při zapojení studentů do komplexní excerpční činnosti a případně při koordinovaném postupu, ideální možnost pořizovat doplňkové pomůcky, poskytující prakticky všechny potřebné informace.

Ruské promluvy s předložkou „вне“ mohou mít v češtině kromě protějšků zaznamenaných v obou výše uvedených slovnících ještě některé další a mohou mít podle proměnlivých prvků promluvvové situace jeden protějšek nebo určitou kombinaci více protějšků. Pro typizaci českých protějšků a pro řazení typů se jako účelné jeví použití zástupného slova — všechny ruské konstrukce s danou předložkou lze zjednodušeně označit vzorcem „вне чего-либо“ (s tím, že v sobě zahrnuje i ty konstrukce, které by normálně měly být označeny vzorcem „вне кого-либо“); v češtině pak lze lehce jednotně odlišit a řadit typy protějšků (případně podle potřeby už bez výše uvedeného zjednodušení, s rozlišením něco//někdo): mimo něco; nad něco; nějak (bezpředložkové příslovce jako protějšek); nějaký (bezpředložkové přídavné jméno jako protějšek).

Ruské konstrukce typu вне чего-либо mohou mít v češtině neshodný protějšek nebo protějšky typů:

bez něčeho

Он вне себя от гнева (от радости)

On je zlostí (radostí) bez sebe

bez něčeho; mimo něco

Наши изделия вне всякой конкуренции
Все сделано. Завтра в шесть часов вы пойдете вместе с переводчиком в комендатуру и там получите пропуск вне очереди.
Ковлов 63 (viz seznam)

Naše výrobky jsou zcela bez konkurence
Všechno je zařízeno. Zítra v šest hodin půjdete s tlumočником на velitelství a там dostanete propustku bez fronty (mimo pořadí)

kolem něčeho; mimo něco

Вещи, находящиеся вне нас, воздействуют на наши органы чувств. Земский 1, 20

Věci, které jsou kolem nás, působí на naše smysly

mimo viz: z ...

mimo; mimo něco

Имейте в виду, что так можно оказаться вне рядов партии. Федоров 416

Возьмите на vědomí, že tak se můžete octnout mimo stranu (mimo stranické řady, mimo řady strany)

mimo něco

Вне времени и пространства
До недавнего времени часть украинцев оставалась вне Украинского государства. Наша 51

Mimo čas a prostor
Do nedávné doby část Ukrajinců zůstávala mimo ukrajinský stát

Я им начертил ясную схему: идти вдоль побережья, но вне досягаемости артиллерии военных кораблей. Лагин 144

Načrtl jsem jim jasně schéma: postupovat podél pobřeží, ale mimo dosah artilérie válečných lodí

Их программа такова: порвать с Москвой, коммунистов же объявить вне закона

Jejich program je takový: přerušit styky s Moskvou a komunisty postavit mimo zákon

На спартакиаде республик Средней Азии Б. Матвеев, выступая вне конкурса, добился нового успеха

Na spartakiádě středoaasijských republik B. Matvejev, jako účastník mimo soutěž, dosáhl dalšího úspěchu

Шахматисты пригласили известного мастера играть в турнире вне конкурса. Ушак, Конкурс

Šachisté pozvali známého velmistra, aby hrál на turnaji mimo soutěž

Врачи обещали спасти старика. Он в беспомощности. Жизнь остальных вне опасности. Остр Н 226

Lékaři slíbili, že starce zachrání. Je v bezvědomí. Ostatní jsou mimo nebezpečí

Только теперь она почувствовала себя вне опасности. Цвейг 72

Teprve teď cítila, že je mimo nebezpečí

Товарищ Тольятти выздоравливает, его жизнь вне опасности

Soudruh Togliatti se uzdravuje, jeho život je mimo nebezpečí

Сейчас дети в этом классе стали дружнее, лучше учатся и хорошо ведут себя как в школе, так и вне школы

Teď jsou děti в této třídě družnější, lépe se učí a dobře se chovají jak ve škole, tak i mimo školu

над něco; mimo něco

В апреле завод отправил Вроцлавскому университету подарок — два с половиной вагона стекла, изготовленного вне плана
Это вне всяких сомнений

V dubnu závod odeslal Wroclavské univerzitě dárek — dva a půl vagonu skla, vyrobeného nad plán
Je to nad veškerou pochybnost

нѣjak; mimo něco

Делай, что хочешь. Но я теперь — только начальник штаба. Вне службы мы люди чужие и при первой возможности я уйду

Dělej si, co chceš. Ale já jsem teď jen náčelník štábu. Mimoslužebně jsme cizí lidé a při první příležitosti (možnosti) odejdu

нѣjaký; mimo něco

Только что выписавшийся из госпиталя лейтенант, поскрипывая новеньким протезом левой ноги, наслаждался со своей невестой состоянием „вне войны“. Лагги 98

Правительство объявило организацию вне закона

Právě z vojenské nemocnice propuštěný poručík s trochu vrzající zbrusu novou protézou levé nohy se se svou nevěstou těšil svému „mimoválečnému“ stavu

Vláda prohlásila organizaci za nezákonnou (postavila mimo zákon)

нѣkde

Мальчик целыми днями бегал где-то вне дома

Chlapec celé dny běhal kdesi venku

нѣkde; mimo něco

Но дома нельзя было говорить о своей любви, а вне дома — не с кем. Чех 535

Ale doma nemohl mluvit o své lásce a jinde (mimo domov) — nebylo s kým

z; mimo

Находиться вне пределов досягаемости. Ушак, Досягаемость

Býti z dosahu (mimo dosah)

z; z něčeho; mimo; mimo něco

Через несколько минут мы были вне досягаемости огня

Za několik minut jsme byli z dostřelu (z dosahu palby; mimo dostřel; mimo dosah p.)

Je pravděpodobné, že důkladnější excerpce ukáže ještě další typy českých protějšků.

Prameny výpisků (zkrácené a plně citační údaje)

Земский 1 = Земский А. М., Крючков С. Е., Светлаев М. В., *Русский язык*, Учебник для педагогических училищ, часть первая, Москва 1954;

Ковалов = Ковалов И., *В крымском подполье, В городе русской славы*, Москва 1954;

Лагги = Лагги Л., *Съеденный архипелаг*, Москва 1963;

Наша = *Наша великая родина*, издание 2-е, Москва 1954;

Остр Н = Островский Н., *Как закалялась сталь, Рожденные бурей*, Москва 1951;

Ушак = *Толковый словарь русского языка ...* под редакцией проф. Д. Н. Ушакова, Москва 1935—1940;

Федоров = Федоров А., *Подпольный обком действует*, Москва 1950;

Цвейг = Цвейг С., *Избранные произведения*, Москва 1957;

Чех = Чехов А. П., *Избранные произведения*, том второй, Москва 1950.

**РУССКИЙ ПРЕДЛОГ „ВНЕ“ В УПОТРЕБЛЕНИИ
НЕ СХОДНОМ С ЧЕШСКИМ ЯЗЫКОМ**

Некоторые статьи в русско-чешских словарях (включая многотомные) разработаны неудовлетворительно — в них приводятся не все возможности и варианты перевода, некоторые типы соответствий совсем отсутствуют, а некоторые другие недостаточно демонстрируются примерами. Особенно это касается часто употребляемых слов, к которым относятся и предлоги. Выход из положения нетрудно найти. При чтении в под-

линии интересные с переводческой точки зрения явления встречаются буквально в каждой строчке. Любой желающий может, выписывая такие явления, в течение нескольких лет создать для себя солидное дополнительное пособие, по крайней мере к некоторым словарным статьям. Коллективы русистов в вузах, включив в работу студентов и желающих бывших студентов, могут в сравнительно короткое время создать частные дополнительные пособия, способные ответить на любой вопрос в области данной темы.

На примере одного из „небольших“ предлогов (*one*) авторы показывают одну из возможностей расширенной дополнительной обработки словарной статьи.